

18 Nisan Seçimleri: Kaybedenler ve Kazananlar

Ömer Çaha*
Ömer Demir**
İbrahim Dalmuş***

Bu çalışmada 18 Nisan 1999 milletvekili seçiminde elde edilen sonuçların istatistiksel analizinin yanı sıra siyasal partileri sandıktan çıkartan tablonun nedenleri incelenecektir. Yüzyılımızın son seçimi olma özelliği taşıyan 18 Nisan'da milletvekili genel seçimi ile yerel yönetimler seçimi birlikte gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sadece milletvekili genel seçiminin sonuçları üzerinde durmaktadır.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde siyasal partilerin elde etmiş oldukları oy oranlarının istatistiksel analizi yapılmaktadır. Bu çerçevede siyasal partilerin Türk siyasal yaşamında işgal ettikleri başat siyasî eğilimlerin durumu, parti oylarının Meclis'e yansımaları, milletvekillerinin partiler arasındaki dağılımı, partilerin bölgeler bazında gerçekleştirdikleri performans gibi hususlar incelenmektedir. İkinci bölümde ise siyasal partilerin oy kaybetme ve kazanma nedenleri üzerinde durulmaktadır. Partilerin oy kaybetme ve kazanma nedenleri seçimler sonrasında geniş bir medya taraması, siyasilerle yapılan telefon görüşmeleri ve kendi gözlemlerimize dayalı olarak ortaya konmuştur.

18 Nisan Seçimlerinin İstatistiksel Analizi

Çok partili hayata geçtiğimiz 1950 yılından beri Türk siyasal yaşamında çok sayıda siyasal parti boy göstermiştir. 1950-60 arasında CHP ile DP gibi iki parti siyasal yaşamın ön plânında olmasına rağmen bugünkü siyasî tabloya temel teşkil edecek değişik partiler de bu tarihte siyasî hayatımızda yer almıştır. 1960'tan sonra özellikle nispi temsil sistemine dayalı bir seçim sisteminin kabulü ile birlikte çok sayıda siyasî parti sadece toplumsal bazda değil, aynı zamanda Meclis çatısı altında da yer almaya başlamıştır. 1970'li yıllardan sonra Türkiye'de üç başat siyasî eğilim net biçimde belirmiştir: Bu eğilimler "merkez sol", "merkez sağ" ve "milliyetçi-muhafazakar sağ" şeklinde tasnif edilebilecek eğilimlerdir. 1970-80 yılları arasında Türkiye'nin siyasî kaderini bu üç eğilimdeki siyasî partiler belirlemiştir. 12 Eylül 1980 askerî darbesi ile birlikte siyasî partilerin tümü siyasal yaşamdan tasfiye edilmesine rağmen fazla uzun süre geçmeden yine aynı çizgide yer alan siyasal partiler filizlenmeye başlamıştır.

1980 sonrası döneme ilişkin bir analiz yapıldığında görülür ki, 1983'ten sonra siyasî hayatta boy gösteren Halkçı Parti (HP), Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Demokratik Sol Parti

*Doç. Dr., K.K. Üniversitesi, İİBF öğr. üye.

**Doç. Dr., K.K. Üniversitesi, İİBF öğr. üye.

***ODTÜ öğr. elemanı.

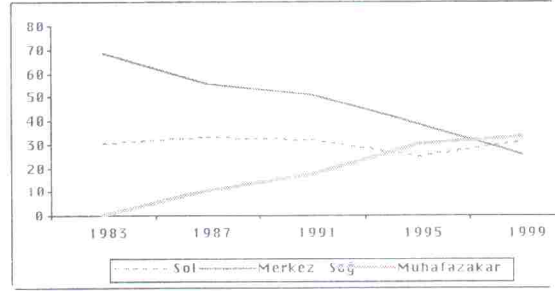
(DSP) "merkez sol"da yer alan partiler olmuştur. "Merkez sağ"da Anavatan Partisi (ANAP) ile Doğruyol Partisi (DYP) yer alırken, bugünkü Meclis aritmetiği içinde önemli bir yere gelmiş olan Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ile Fazilet Partisi (FP) "milliyetçi-muhafazakâr sağ" yelpazede yer alan partiler olmuştur.

Tablo 1:
1983-1999 Arası Milletvekili
Seçimi Sonuçları

	1983	1987	1991	1995	1999
ANAP	45.1	36.3	24.0	19.6	13.25
CHP (SHP)	-	24.8	20.8	10.7	8.75
DSP	-	8.5	10.8	14.6	22.05
DYP	-	19.1	27.0	19.2	12.15
HADEP	-	-	-	4.2	4.69
HP	30.5	-	-	-	-
MDP	23.3	-	-	-	-
MHP (MÇP)	-	2.9	-	8.2	18.14
FP (RP)	-	7.2	16.9	21.4	15.21
Diğer	1.1	1.2	0.7	2.1	5.75
Merkez Sol	30.5	33.3	31.6	25.3	30.8
Merkez Sağ	68.4	55.4	51.0	38.8	25.4
Milliyetçi- Muhafazakâr Sağ	-	10.1	16.9	29.6	33.4

Türkiye'de merkez solun geleneksel oyu yaklaşık yüzde 35 dolaylarında seyretmektedir. 1980'den bu yana ortaya çıkan siyasî tablo ile ilgili bir analiz yapıldığında görülecektir ki sol partiler merkez solun geleneksel oyuna 1980'den bu yana ancak 1987 seçiminde yaklaşabilmişlerdir. Onun dışındaki seçimlerde merkez sol oylar geleneksel oy potansiyelinin epey altında kalmıştır. Özellikle 1990'lı yıllar boyunca merkez sol bir iniş trendine girmiş durumdadır. Son yirmi yılın en büyük düşüşünü merkez sol 1995 seçiminde yaşamıştır. Bu seçimde merkez solda yer alan partiler ancak toplam yüzde 25.3 düzeyinde bir oy alabilmişlerdi. 18 Nisan milletvekili seçiminde merkez solun çıkış yaptığı görülmektedir. Bu seçimde merkez sol toplam oyunu yüzde 31'e yükseltmeyi başarmıştır. Ancak bu oran da merkez solun geleneksel oyunun altındadır.

Şekil: 1
1983'ten Günümüze Üç Eğilimin Trendi

Şekil 1'de görüldüğü gibi merkez solun 1995 seçimine kadar aşağı yukarı aynı istikamette devam eden bir çizgisi vardır. Ancak, 1995 seçiminde keskin bir düşüş göze çarpmaktadır. 18 Nisan milletvekili seçiminde merkez solun oyunun 1995 öncesi duruma çekildiği görülmektedir. Bu da, çıkışın DSP'nin bir eseri olduğunu göstermektedir. CHP merkez solun oyunu yaklaşık 2 puan daha aşağı çekerken, DSP yaklaşık 8 puan yukarı çekmiştir. DSP'nin bu çıkışı yaşamasında merkez sağa açık yumuşak söyleminin etkili olduğu, buna karşın CHP'nin sertleşen, katı ideolojik söyleminin seçmen nezdinde pek kabul görmediği sonucuna varmak mümkündür.

Merkez sağın Türkiye'deki geleneksel oyu yüzde 50 civarındadır. 1950'den 1995 yılına kadar zaman zaman yüzde 50'nin altına düşmüş olmasına rağmen merkez sağın aşağı yukarı aynı düzeyde kalan bir oy oranı bulunmaktadır. Ancak, 1995 seçiminde merkez sağ iki partiden oluşmasına rağmen geleneksel oyunun epey altına inmiştir. Merkez sağın 1995'te yüzde 39 düzeyine düşen toplam oyu 18 Nisan seçiminde yüzde 25'e kadar gerilemiştir. Bu bakımdan 18 Nisan seçimlerinden en büyük darbeyi yemiş olarak çıkan eğilim, merkez sağ eğilimidir. Merkez sağın bu seçimde elde etmiş olduğu oy oranı geleneksel oyunun ancak yarısı kadardır. 1950-60 arasında merkez sağı tek başına temsil eden DP'nin oyları o tarihler arasında gerçekleş-

tirilen seçimlerde yüzde 50'nin altına pek düşmemiştir. 1960 yılında başlayan ve zaman zaman görülen askerî darbelerden sonra gerçekleştirilen seçimlerin hiçbirinden merkez sağ bu kadar oy kaybıyla çıkmamıştır. Aksine askerî müdahalelerle darbe yemiş olmasına rağmen bu eğilim kısa bir süre sonra yeniden toparlanmış ve Türk siyasal yaşamında belirleyici konuma tekrar gelebilmiştir.

1995 seçiminden sonra merkez sağın kendi geleneksel söyleminden uzaklaştığı, dolayısıyla kendi geleneksel tabanını da yitirdiği görülmektedir. 1995 seçiminden sonra merkez sağda boy gösteren ANAP daha çok sol tabana yönelik bir söylem geliştirmiş ve bu kesimden oy almaya çalışmıştır. ANAP 1995 seçimlerinden sonra daha çok DSP tabanında oy almaya dönük politikalar sergilemiştir. 18 Nisan seçimlerine girerken de ANAP merkez sağın ön plâna çıkardığı hassasiyetlerden çok, merkez solun hassas olduğu konulara vurgu yapmıştır. Merkez sağın diğer partisi DYP ise daha çok "milliyetçi-muhafazakâr" kesime yönelik bir söylem geliştirmiştir. Bunun bir sonucu olarak, 1999 seçimlerine girerken DYP en fazla muhafazakâr söylem kullanan parti durumuna gelmiştir. Merkez sağdaki partilerin kendi geleneksel söyleminden ziyade diğer eğilimlerin söylemine sarılması bu eğilimin geleneksel tabanını diğer eğilimdeki partilere itmiştir.

Milliyetçi-muhafazakâr sağ eğilim diğer eğilimler gibi Türk siyasal yaşamında uzunca bir tarihe sahiptir. Türkiye'de millî ve manevî değerlerin derin ve güçlü olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda bu değerler üzerinden politika yapan siyasî çizginin de ne kadar köklü olduğu anlaşılır. Ancak doğrudan doğruya millî ve manevî değerlere referans yaparak siyaset yapan siyasal partilerin daha çok 1960'lı yıllardan sonra boy göstermeye başladığı bilinmektedir. 1970'li yıllarda kısa süreli aralıklarla iktidara gelme başarısı da gösteren bu eğilimdeki partiler (o tarihlerde MSP ile MHP) 12 Eylül askerî darbesinde en büyük zararı gören partiler olmuştur. Bu parti-

ler 1983 yılında kendilerine özgü bir parti çatısı altında seçime giremedikleri için ANAP'a önemli bir oy tabanı oluşturmuşlardı. Şekil 1'de görüldüğü gibi 1987 seçiminden bu yana yeniden Türk siyasî yaşamında sahneye çıkan bu eğilimdeki FP ile MHP'nin oluşturduğu blokun bu tarihten beri istikrarlı şekilde artan bir grafiği dikkat çekmektedir. Bu eğilimi oluşturan iki partinin 1987 seçiminde yüzde 10 düzeyinde olan oy oranı 18 Nisan milletvekili seçiminde yüzde 30'un üzerine çıkmıştır. Merkez sağın giderek aşağı inen eğilimine karşı milliyetçi-muhafazakâr eğilimin artan bir grafiği bulunmaktadır.

18 Nisan Seçim Sonuçlarının Analizi

Siyasî partilerin 18 Nisan 1999 milletvekili seçiminde aldıkları oy ve bu oyların yüzde üzerinden oranlarına bakıldığında en kârlı partinin MHP olduğu dikkat çekmektedir. DSP birinci sırada yer almasına rağmen bu parti oyunu 1995 seçimine göre yaklaşık yüzde 52 düzeyinde arttırmıştır. Halbuki MHP 1995 seçiminde yüzde 8.2 olan oy oranını yaklaşık yüzde 120 oranında arttırarak yüzde 18'lik bir oy oranı elde etmiştir. Oyunu arttıran diğer bir parti de HADEP olmuştur. HADEP yüzde 10 barajını aşmış Meclise girmemiş olmakla birlikte oy oranını 1995 oylarına göre az da olsa arttırmıştır.

18 Nisan seçimlerinden oy oranı itibariyle en büyük yenilgiyi alarak çıkan parti DYP'dir. DYP bu seçimden 1995 oylarına göre yaklaşık yüzde 37 düzeyinde bir kayıpla çıkmıştır. ANAP'ın 1995'teki oy oranına göre yaklaşık yüzde 33 düzeyinde bir kaybı bulunmaktadır. Ancak 1995 seçimine BBP ile ittifak halinde girdikleri göz önünde bulundurulduğunda ANAP'ın gerçek kaybının yüzde 30'un altında olduğu anlaşılır. Milletvekili seçiminden kayıpla çıkan diğer bir parti de FP¹ olmuştur. FP'nin 1995 seçiminde RP'nin aldığı oylar temel alınırca, yüzde 29'luk bir kaybı bulunmaktadır. Ancak bu partinin her şeye rağmen yeni

kurulmuş bir parti olduğu, çok önemli tazyiklerle karşılaştığı ve yerel yönetimlerden de birinci sırada çıktığı gerçeği göz önüne alındığında, bu oy oranının büyük bir kayıp olmadığı yorumu da yapılabilir. 18 Nisan seçiminden oy oranı itibariyle merkez sağ partiler kadar kayıplı çıkmayan CHP pratik sonuçları itibariyle en büyük darbeyi yemiştir. CHP'nin 1995 seçimindeki oy oranına göre yaklaşık yüzde 18 düzeyinde bir oy kaybı bulunmaktadır. Ancak görece az olan bu oy kaybı, CHP'nin Meclis dışında kalmasına yol açmıştır.

Tablo 2: 18 Nisan 1999 Milletvekili Seçiminde Partilerin Oy Oranları

	Seçmen Sayısı	Oy Yüzdesi
1. DSP	6.890.423	22,2
2. MHP	5.592.891	18,0
3. FP	4.764.523	15,4
4. ANAP	4.108.267	13,2
5. DYP	3.726.977	12,0
6. CHP	2.717.275	8,8
7. HADEP	1.476.284	4,8
8. DİĞER	1.532.531	5,6

1995 milletvekili seçiminde seçmen kütüklerine 34.155.981 kişi kayıtlı durumda bulunmaktaydı. Bu sayı 18 Nisan 1999 seçimlerinde 37.566.653'e yükselmiştir. Dört senelik zaman zarfında, seçmen sayısında 3.359.293 kişilik bir artış olmuştur. Bu da seçmen sayısında yaklaşık yüzde 10'luk bir artış anlamına gelmektedir. 1995 Milletvekili seçiminde toplam geçerli oy sayısı 28.126.993 iken, 18 Nisan 1999 seçimlerinde bu sayı 31.160.436 olarak çıkmıştır. Buna göre, 1995 seçiminde toplam seçmenin yüzde 82'sinin, 1999 seçimlerinde ise yüzde 81'inin oyu geçerli sayılmıştır. Dolayısıyla, geçerli oyun toplam seçmen sayısına oranı her iki seçimde de birbirine çok yakındır. Bu da, partilerin 1999 seçiminde almış oldukları oyların geçerli oyların dışındaki, başka bir deyişle seçime katılma oranının dışındaki faktörlere bağlı olduğu anlamına gelmektedir.

Tablo 3: Partilerin 1995 ve 1999 Seçimindeki Oy Oranları

	1999	1995	FARK
DSP	22,09	14,64	7,55
MHP	17,99	8,18	9,83
FP	15,40	21,38	-6,04
ANAP	13,23	19,65	-6,42
DYP	12,00	19,18	-7,18
CHP	8,79	10,71	-1,96
HADEP	4,74	4,17	0,58
DİĞER	5,87	2,09	3,54
TOPLAM	100,00	100,00	0,00

Not: FP, 1995 seçimindeki RP'nin devamı olarak kabul edilmektedir.

Geçen seçimde altıncı sırada yer alarak Meclis dışında kalan MHP, bu seçimde oyunu ikiye katlayarak ikinci sıraya yerleşmiştir. MHP, DSP'ye kıyasla yurt sathına daha fazla yayıldığı için DSP'den 4 puan geride olmasına rağmen bu partiye yakın milletvekili çıkarılmıştır. RP'nin tabanına hitap eden FP bu milletvekili seçiminde üçüncü sırada bulunmaktadır. Geçen seçimlerde selefi durumunda olan RP altı milyonun üzerinde oy almışken, FP bu seçimlerde ancak 4.5 milyon civarında bir oy alabilmiştir. 1995 milletvekili seçiminde yaklaşık yüzde 19.6'lık bir oy oranıyla ikinci olan ANAP bu seçimlerde yüzde 6.5'lik bir oy kaybıyla ancak dördüncü olabilmıştır. Dolayısıyla, bu seçimlerde eski oyunun ancak yüzde 67'sini koruyabilmiştir. Geçen seçimle kıyaslandığında kendisine oy veren seçmen sayısı açısından da en fazla kaybı gösteren parti DYP'dir. Yaklaşık 1.7 milyon kişi bu seçimde DYP'den vazgeçmiştir. Bu sayı FP ve ANAP'ta daha düşüktür. Bu rakamlar göz önünde bulundurulduğunda bu seçimde en ağır yenilgiyi alan partinin DYP olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ancak DYP'nin 1995'ten 1999'a kadar yaşamış olduğu sıkıntılar göz önünde bulundurulduğunda aslında 18 Nisan seçimleri sonucunda çıkan tablonun çok da başarısız olmadığını söylemek mümkündür. Zira 1995 seçiminden sonra DYP, FP gibi zinde güçlerin kıs-

kacına alınmakla kalmamış, aynı zamanda geleneksel Genel Başkanı Süleyman Demirel'i de karşısında bulmuştur. 1999 seçimlerine Cumhurbaşkanı, zinde güçlerin önemli bir kısmını, medyayı ve büyük sermaye gruplarını karşısına alarak seçime giren Tansu Çiller'in böyle bir sıkıntısı olmamasının yanında zinde güçler tarafından desteklenen Mesut Yılmaz'a yakın bir oy oranı almış olması aslında Çiller'in medyaya yansıdığı kadar da başarısız olmadığını göstermektedir. Bu süreçte DYP'nin hem ANAP'a çok sayıda milletvekili kaptırarak yara alması, hem de bağrından DTP gibi bir partiyi çıkararak bölünme aşamasına gelmesi gibi faktörleri göz önünde bulduğumuzda Çiller'in fazla da başarısız olduğunu söylemek haksızlık olur.

Seçim sonuçlarının Meclise yansımaları bakımından bir analiz yapıldığında en avantajlı partinin MHP olduğu görülmektedir. Tablo 4'te görüldüğü gibi MHP 1995 milletvekilliği seçiminde ülke barajını aşamadığı için Meclis'e milletvekili sokamamıştı. Halbuki bu seçimde MHP barajı aşmış, ancak 1995 seçiminde barajı aşan CHP baraja takılmıştır. 1995 Meclis aritmetiği ile 1999 Meclis aritmetiği birbirinden farklı olduğu için partiler arasındaki milletvekili kaymasını analiz etmekte güçlük çekilmektedir. Bu durumda partilerin iki seçimdeki milletvekili dağılımı ile ilgili bir değerlendirme yapabilmek için var olan verilerden ziyade, bir varsayım kurarak partilerin kazanç ve kayıplarını değerlendirebiliriz. Şayet 1995 seçiminde CHP barajı aşmasaydı, MHP ise mevcut oyu üzerinden barajı aşmış olsaydı bu durumda Meclis aritmetiği yaklaşık olarak Tablo 4'te görüldüğü şekilde oluşacaktı. Hangi partinin 1995 seçimlerine göre ne kadar milletvekili kazandığı veya kaybettiğini anlamak için böyle bir varsayım üzerinden değerlendirme yapmak daha anlamlı olacaktır.

Tablo 4:

Önceki Seçimde CHP'nin Barajı Geçemediği ve MHP'nin Barajı Aşmış Olduğu Varsayımı Altında 1995 ve 1999 Seçimlerinde Çıkarılan Milletvekili Sayısı

	1995 Resmi Sonuçları	1995 Varsayımına Göre Sonuçlar	1999 Resmi Sonuçları	Fark
DSP	76	82	136	54
MHP	-	41	129	88
FP	158	159	111	-48
ANAP	132	127	86	-41
DYP	135	141	85	-56
CHP	49	-	-	-
BAĞIMSIZ	3	-	3	3
TOPLAM	-	550	550	0

1995'te MHP'nin barajı aşarak yüzde 8.2 düzeyinde milletvekili çıkaracağı kabul edildiğinde Meclis aritmetiği ikinci sütunda görüldüğü gibi oluşacaktı. Varsayım sütunu ile 18 Nisan seçimleri sonucunda Meclise yansıyan tablo arasındaki farklar son sütunda görülmektedir. Buna göre MHP'nin 1995 seçimine göre kazancı yaklaşık 88 milletvekili kadardır. Arkasından DSP'nin 54 milletvekili fazla çıkarmış olduğu anlaşılmaktadır.

Bu varsayım üzerinden değerlendirme yapıldığında en fazla milletvekili kaybeden partinin DYP, arkasından da FP olduğu anlaşılmaktadır. 1995 seçimlerinin Türkiye'deki tüm seçim bölgelerindeki dağılımları esas alınarak bir analiz yapıldığında FP'nin 159 milletvekilinin 35'ini MHP'ye, 13'ünü DSP'ye, 4'ünü ise DYP'ye kaptırdığı anlaşılır. DYP'nin 141 milletvekilinden 28'i DSP'ye, 24'ü MHP'ye, 5'i ANAP'a, 3'ü FP'ye, 1'i ise bağımsız adaya gitmiştir. ANAP'ın 127 milletvekilinin 29'unu MHP, 14'ünü DSP, 1'ini DYP, 2'sini de bağımsız aday almıştır. DSP 82 milletvekilinden sadece 1'ini kaybetmiştir. DSP'nin kaybolan bu milletvekili MHP'ye gitmiştir. MHP 1995'te alması gereken 41 milletvekilinin tamamını bu seçimde korumuştur.

Tablo 5:

Önceki Seçimde CHP'nin Barajı Geçemediği ve MHP'nin Barajı Aşmış Olduğu Varsayımı Altında 1999 Seçimlerinde Çıkarılan Milletvekillerinin Geldiği Partiler

		1999						1995
		FP	DYP	ANAP	DSP	MHP	BAĞIMSIZ	TOPLAM
	RP	107	4	0	13	35	0	159
	DYP	3	80	5	28	24	1	141
	ANAP	0	1	81	14	29	2	127
1995	DSP	0	0	0	81	1	0	82
	MHP	0	0	0	0	41	0	41
	1999							
	TOPLAM	110	85	86	136	130	3	550

Tablo 5'te görüldüğü üzere MHP, diğer partilerden tam 88 milletvekili alarak 18 Nisan seçimlerinden en kârlı çıkan parti durumuna gelmiştir. MHP en fazla milletvekilini FP'den, arkasından ANAP'tan almıştır. DSP MHP'ye göre diğer partilerden daha az milletvekili alabilmiştir. DSP'nin 136 milletvekilinin 82'si kendi partisinden gelmektedir. DSP en fazla milletvekilini DYP'den almıştır. Bir bakıma DSP'nin yükselişi milletvekili açısından en fazla DYP'ye zarar vermiştir. ANAP ve DYP diğer partilerden sadece 5 milletvekili alırken, FP 3 milletvekili alabilmiştir. MHP'nin 1995'te Meclise temsilci soktuğu varsayımı üzerinden yapılan değerlendirmeye göre ANAP'la FP milletvekillerini en fazla MHP'ye kaptırırken, DYP milletvekillerini en fazla DSP'ye kaptırmış görünmektedir.

Üzerinde durulması gereken hususlardan biri de partilerin oylarının Meclise hangi oranda yansıdığıdır. Tablo 6'da görüldüğü gibi oy oranıyla kıyaslandığında Meclisteki sandalye dağılımı konusunda en fazla kazançlı çıkan iki parti MHP ile FP'dir. MHP oyundan yüzde 5.5, FP ise yüzde 4.6 fazlasıyla Mecliste temsil edilmektedir. Oy oranından daha yüksek bir nispette Mecliste temsil edilen diğer bir parti de DYP'dir. DYP'nin Meclisteki sandalye oranı oyundan yüzde 3.5 daha fazladır. Elde ettiği oy itibarıyla Meclisteki dağılımdan en

az yararlanan iki parti DSP ile ANAP'tır. DSP ile ANAP'ın Meclis'teki sandalye dağılımı oylarının yaklaşık yüzde 2 üzerindedir.

Özellikle MHP ile FP'nin oylarının yurdun her yerine dengeli biçimde dağılmış olmasının Mecliste daha fazla temsil edilmelerinde rol oynadığını söylemek mümkündür. Aldığı oydan daha fazla oranda Meclise milletvekili göndermeye yol açan en temel faktör, parti oylarının belirli merkezlerde yoğunlaşma yerine yurt sahında dengeli biçimde dağılımlarıdır. Yurt sahına dengeli biçimde dağılabilen partiler çok sayıda ilden milletvekili çıkardıkları için daha avantajlı duruma gelebilmektedirler. Bu tür partiler, özellikle nüfus yoğunluğu düşük illerde daha az oyla milletvekili çıkarma şansına sahip olmaktadır. Bu seçimde ikinci sırada bulunan MHP 62 ilde milletvekili çıkarmayı başarırken, birinci sırada bulunan DSP ancak 50 ilde milletvekili çıkarabilmiştir. Bu bakımdan bu iki partinin oyları milletvekili sayısı açısından Meclise farklı oranlarda yansımıştır.

Tablo 6:

Partilerin Oylarının Meclise Yansıması

	Oy Oranı	Meclisteki	Milletvekili Başına
		Milletvekili Oranı	Düşen Oy
DSP	22.19	24.7	50.666
MHP	18.01	23.6	43.022
FP	15.34	20.0	43.314
ANAP	13.23	15.6	47.771
DYP	12.00	15.5	43.847

Bununla birlikte oy oranının üzerinde Meclise temsilci gönderen FP ile MHP bir milletvekiline daha az seçmenin tekabül ettiği küçük kentlerde güçlü oldukları için bu partilerin oyları daha fazla milletvekiline dönüşebilmektedir. DSP'nin bir çok ilde zayıf olması bu partiyi biraz daha dezavantajlı kılmaktadır. DSP'nin güçlü olduğu büyük kentlerde milletvekili çıkarmak için daha yüksek oy almak gerekmektedir. Nitekim DSP ancak yaklaşık 50 bin kişi ile bir milletvekili çıkarırken, MHP,

FP ve DYP yaklaşık 43 bin kişi ile bir milletvekili çıkarabilmiştir. Bu bakımdan DSP, bu partiler kadar avantajlı biçimde Meclis aritmetiğinden yararlanamamıştır. Yaklaşık ancak 47 bin oyla bir milletvekili çıkarabilen ANAP da DSP gibi Meclis aritmetiğinden oyu nispetinde yararlanamamıştır.

Tablo 7:

Parti Oylarının Bölgelere Göre dağılımı

	DSP	MHP	FP	ANAP	DYP
Akdeniz	23,0	33,8	12,2	14,9	16,2
İç Anadolu	18,6	38,1	23,9	8,0	11,5
Karadeniz	27,9	18,5	13,0	22,2	18,5
Doğu Anadolu	8,0	23,8	33,3	12,7	22,2
Güneydoğu	4,4	6,5	32,6	23,9	32,6
Marmara	38,6	13,4	19,7	18,9	9,5
Ege	40,0	24,6	4,6	15,4	15,4

Üzerinde durulması gereken hususlardan biri de, partilerin değişik bölgelerde sergiledikleri performanstır. 18 Nisan 1999 seçimleri sonucunda elde edilen verilerden anlaşıldığına göre her bölgede bazı partiler daha fazla öne çıkmaktadır. Buna göre DSP Ege, Marmara ve Karadeniz bölgelerinde hakim parti görünümündeyken, MHP İç Anadolu ve Akdeniz'de birinci durumda yer almıştır. DSP ayrıca Akdeniz'de güçlü çıkarken, MHP Ege ve Doğu Anadolu'da güçlü bir parti olarak çıkmıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da birinci sıradaki parti FP'dir. FP, ayrıca, İç Anadolu ve Marmara'da da güçlü bir parti olduğunu göstermiştir. DYP ile ANAP'ın en yüksek oranlara ulaştıkları bir bölge mevcut değildir. ANAP sadece Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde güçlü bir durumda çıkarken, DYP'nin güçlü olduğu bölgeler Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleridir. Ancak bu bölgelerde başı çekecek kadar güçlü değildir.

Burada dikkat çeken bir husus, solun Türkiye'nin ekonomik açıdan gelişmiş olan Ege

ve Marmara bölgelerinde daha güçlü olmasıdır. Batıda sol partiler genel olarak geri kalmış bölgelerde, özellikle emekçi kesimin yoğunlaştığı bölgelerde yüksek oy alırlar. Türkiye'de ise tam tersi bir manzara söz konusudur. Geri kalmış bölgelerde özellikle de emekçi kesimlerin yoğunlaştığı bölgelerde (Zonguldak istisna tutulursa) genelde sağ partiler ağırlıkta bulunmaktadır. 18 Nisan seçimlerinde sol partiler Orta, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde hiçbir varlık gösterememişlerdir. Ege ve Marmara ile kıyaslandığında bu bölgelerin ekonomik kalkınmışlık açısından oldukça gerilerde olduğu görülmektedir. Bu bölgelerin ikisinde millî ve manevî değerlere vurgu yapan MHP ile FP oy patlaması yapmıştır.

Partilerin bölgeler bazındaki oy dağılımları da açık biçimde Türkiye'de solun düşük gelirli sosyal tabakalara değil, daha çok yüksek gelirli tabakalara hitap ettiğini göstermektedir. Türkiye'de zenginliğin kaynağının büyük ölçüde devlet olduğu düşünüldüğünde solun aynı zamanda daha çok sistemden beslenen kesimleri temsil ettiği kanaati güçlenmektedir. Dünyanın birçok yerinde milliyetçi akımlar sol özellikler göstermektedirler. Çünkü milliyetçilik daha çok alt tabakaların ruhunu saran bir ideoloji olarak gelişmektedir. Halbuki Türkiye'deki sol partiler sistemden ve üst tabakalardan yana tavır koyarken, alt tabakalara yönelik millî ve manevî değerlere vurgu yapan sağ partiler olmaktadır.

Solun güçlü olduğu Ege ve Marmara bölgelerinin dikkat çeken diğer bir özelliği de büyük oranda göçmen nüfusa sahip olmasıdır. Özellikle Balkan kökenli geniş bir nüfus kesimi bu bölgeye dağılmış durumdadır. Orta ve Doğu Anadolu ile kıyaslandığında Batıya daha yakın olan bu nüfus kitlesinin Türkiye'de tercihi daha çok sol olmaktadır. Oysa Anadolu'nun bozkırına dağılmış olan nüfus kitlesi büyük ölçüde sağ partileri desteklemektedir.

Partilerin Oy Kaybetme ve Kazanma Nedenleri

18 Nisan 1999 milletvekili seçimi sonuçları, gerek kamuoyu şirketlerinin tahminlerini gerekse siyasî analizecilerin beklentilerini altüst eden bir tablo ortaya çıkarmıştır. Bu tablodan elde edilen ilk izlenim, DSP ve MHP hariç diğer tüm partilerin büyük oy kaybına uğradığıdır. İkinci olarak da seçmen, 1990'lı yıllardaki diğer seçimlerde olduğu gibi, bu seçimde de parçalı parlamento tercihinde bulunmuş, Meclisi bir veya iki partinin çatısı altında toplamamıştır. Zira, seçimden birinci çıkan partinin oyu, toplam oyların yaklaşık olarak yüzde 22'sidir. Bu durum, her ne kadar söz konusu parti açısından çok önemli bir başarıya işaret ediyorsa da, son dört milletvekili seçimi sonuçları göz önünde bulundurulduğunda, birinci olan bir parti için hiç de yüksek bir oran değildir. 1983 ve 1987 seçimlerinin birinci partisi durumunda olan ANAP'ın oyları o zamanlar sırasıyla yüzde 45.1 ve yüzde 36.3; 1991 seçiminin birinci partisi DYP'nin oyu yüzde 27; 1995 seçiminin birinci partisi olan RP'nin oyu ise 21.4 idi.

Yukarıdaki oranlar, seçimlerden birinci çıkan partilerin oyunun sürekli azaldığını göstermektedir. Bir seçimde birinci olan parti, önceki birinciye göre sandıktan daha zayıf çıkmıştır. 18 Nisan seçim sonuçlarının önemi ile ilgili olarak vurgulanması gereken nokta, birinci olan partinin aldığı oy oranından ziyade, 1983 seçimlerinden bu yana oy sıralamasında ilk kez bir sol partinin seçimden birinci parti olarak çıktığıdır. Bu durum solun oylarının toplam itibarıyla yükselmemeyle birlikte, merkez sağ oyların sürekli eridiğini en bariz biçimde göstermektedir. MHP'nin ikinci parti çıkması ise, milliyetçi-muhafazakâr sağ oyların düzenli bir şekilde artarak, ilk kez bu seçimlerde merkez sağ oyları aşması sonucunu doğurmuştur. MHP'nin aldığı yaklaşık yüzde 18'lik oy oranının, en iyi şartlarda yüzde 14 oy bekleyen parti yetkililerince de sürpriz olarak

karşılanması, bu oyların herhangi bir partinin tekelinde olmayan ve bu seçimde MHP'yi denemek isteyen milliyetçi-muhafazakâr sağdan gelen oylar olduğunu teyit etmektedir.

DSP ve MHP'yi yükselten oy kaymalarında, bu partilerin çekiciliği kadar, oyların geldiği partilerin iticiliği de büyük rol oynamıştır. Seçim öncesinde yapılan ilgili herkesin bildiği ancak yayınlanması yasak olan (buna rağmen bir kısmı yayınlanan) kamuoyu araştırmalarında, özellikle merkez sağ temsil eden ANAP ve DYP'ye oy veren seçmenin önemli bir kısmının partilerinden çözüldükleri, seçime yakın tarihlere kadar da kararsız kaldıkları tespit edilmiştir. Aynı zamanda, yine kamuoyu araştırmaları sonuçlarına göre, MHP'nin ülke barajını aşacak bir oy oranına ulaşacağı kesin görülmeyle birlikte, yüzde 18'lik bir oranla ikinciliğe uzanacağı tahmin edilememiştir. Buradan anlaşıldığı kadarıyla, DYP ve ANAP'lı kararsız seçmen, seçimlerin yaklaşmasıyla birlikte ağırlıklı olarak MHP'den yana tavır koyarak bu seçimde milliyetçi-muhafazakâr sağ desteklemiştir.

Kuşkusuz bu tespit, DSP ve MHP'nin seçmeni kendilerine cezbedici hiçbir özelliklerinin olmadığı anlamına gelmemektedir. 18 Nisan seçimlerine giden süreç ve seçim ortamının kendine özgü koşulları içinde, bu iki partinin görece daha çekici olan özellikleri de ortaya çıkmıştır. 18 Nisan Seçimleri sonucunda partileri bugünkü durumlarına getiren koşulların neler olduğunun anlaşılabilmesi için geniş çaplı gazete taraması ve siyasilerle bazı mülakatlar yapılmıştır. Bu tarama ve mülakatların sonucu aşağıda özetlenmiştir.

Demokratik Sol Parti (DSP)

18 Nisan seçimlerinden DSP'nin birinci parti olarak çıkması çok büyük bir sürpriz olmamıştır. Zira Demokratik Sol Parti'nin, özellikle de Ecevit'in Başbakanlığı döneminde Abdullah Öcalan'ın yakalanmasından sonra

arkasına aldığı rüzgâr ile yükselme trendine girdiği, seçim öncesi yapılan tüm kamuoyu yoklamalarında açıkça gözlenmekteydi. Bu durum siyasî gözlemcilerin seçim tahminlerinde de kendini açıkça göstermiştir.

Medyanın bir bölümünün DSP'yi birinci parti olarak pompalayıcı tutumu da bu yükselişin ivmesini bir miktar artırmış olabilir. Ancak, kamuoyu araştırmalarının ortaya koyduğu kadarıyla halkın medyaya karşı büyük bir güvensizlik içinde olduğu bilgisi göz önünde bulundurulduğunda, medyanın oyları yönlendirmeye gücünün çok fazla olmadığı söylenebilir.

Bilindiği gibi DSP, güçlü bir parti örgütüne sahip değildir. Üye sayısı ve propaganda faaliyetlerine katılan gönüllü sayısı az olduğu gibi genç tabanı da sınırlıdır. Üstelik seçim kampanyasında seçmene somut vaatlerde de bulunmamıştır. Bütün bu olumsuz koşullara rağmen DSP'yi en çok oy alan parti haline neyin getirdiği üzerinde durmak gerekmektedir. DSP'yi en çok oy alan parti durumuna getiren şartları şöyle sıralamak mümkündür:

İlk olarak, DSP'nin yükselişinde içinde bulunulan siyasî ortam oldukça belirleyici bir rol oynamıştır. Ağustos 1998'de yapılan kamuoyu araştırmalarında DSP oyları yüzde 11, ANAP oyları da yüzde 18'lerde seyretmekteydi. DSP'nin ANAP'la birlikte 28 Şubat kararlarının uygulamasında üstlendiği rol, devletçi eliti bu iki partiye yöneltmiştir. Bu, medya desteği ile pekiştirilmiştir. DSP'nin iki sağ partinin desteğini alarak iktidar olması, seçmen desteğinin de önemli bir kısmının DSP'ye kayması sonucunu doğurmuştur. Uyumlu ve uzlaşmacı mesajlarla bütünleşen böyle bir destek, DSP'nin önünü açmış, kararsız seçmen için "güvenli" bir adres olmuştur. Ayrıca 28 Şubat süreci toplumda hissedilir bir gerilim yaratmıştır. Bu gerilim, uygulamalar açısından kendisini taraf olarak görmeyen seçmenleri de tedirgin etmektedir. 28 Şubat sürecinin uygulamalarından bireysel düzeyde olumsuz olarak

etkilenmeyen, ancak siyasal ortamın gerginleşmesinden rahatsız ve tedirgin olan merkez sağ ve sol kesimler, devlet güçlerinin de desteklediği güvenli parti olarak DSP'yi görmüş ve ona yönelmişlerdir.

İkinci olarak, DSP, dürüst bir politikacı imajı çizen lideri ile özdeşleşmiş bir parti konumundadır. Sade yaşantısı, aile ve yakın çevresinin şaibelere bulaşmamış olması, mütevazı mal varlığı, yolsuzluk ve kişisel çıkar ilişkilerinin kirlettiği bir siyasal ortamda, dürüst lider kimliğini öne çıkarmış, seçmenin DSP'ye yönelmesini sağlamıştır.

Üçüncü olarak, DSP uzun süreden beri, "milliyetçi sol" olarak isimlendirilen bir söylem kullanmaktadır. CHP'nin tersine, milletin millî ve manevî değerlerine saygılı bir üslup ile uzlaşmacı bir tavır sergilemektedir. Seçim kampanyası süresince özellikle de muhafazakâr kesimi rahatsız edecek beyanlardan sakınmıştır. DSP'nin muhafazakâr kesime mesajları yumuşak üslupla sınırlı kalmamış, bazı illerde kazanabilecek sıralarda muhafazakâr adaylar göstermek suretiyle bu kesimin de oylarına talip olduğunu açıkça göstermiştir. Bu politikalar ANAP ve DYP'den kopan, bir kısmı dinî cemaatlere ait olan bazı muhafazakâr seçmenlerin DSP'ye yönelmesine yol açmıştır.

Son olarak, CHP'nin saldırgan, sol oyları küçülten politikaları, bir kısım CHP'li oyları DSP'ye yöneltmiştir. Daha önce tartışmasız CHP'ye kullanılan alevî oyların bir kısmının bu seçimde DSP'ye gitmesi, CHP'nin barajın altında kalmasına, DSP'nin de en çok oy alan parti haline gelmesine az da olsa katkıda bulunmuştur.

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)

MHP, hiç şüphesiz bu seçimin en başarılı partisidir. Önceki seçime göre oylarını yüzde yüzün üzerinde artırmıştır. Bu oyların bir kısmı yeni seçmenlerden, bir kısmı da daha önce ANAP, DYP ve RP'ye oy verenlerden

gelmiştir. MHP'nin en çok oy aldığı partilerden ikisi ANAP ve DYP'dir. ANAP ve DYP'nin tabanı liderlerin kavgalarından rahatsızdır. Çiller ve Yılmaz'ın liderlik kavgasında birbirlerine karşı alabildiğine acımasızken; şahıslarına yönelik yolsuzluk suçlamalarında bir araya gelip birbirlerini aklamaları seçmen nezdinde bu iki partiye karşı büyük bir güvensizlik oluşturmuştur.

ANAP ve DYP'nin ortak olduğu koalisyon iktidarlarında ülkenin kaynaklarının parti yandaşlarına peşkeş çekilmesi, liderlerin birbiriyle tutarsız, zaman zaman da taban tabana zıt politikalar izlemeleri, bu partilerin seçmen tabanlarında ciddi tepkilere neden olmuştur. MHP'nin eskiden beri var olagelen millet ve millî değerler vurgusu, partilerinin yolsuzlukla ilgili tutumlarından memnun olmayan seçmenlerin MHP'ye yönelmelerine yol açmıştır.

MHP'nin parti yetkililerinin de beklentisinin üzerinde bir oy patlaması yapmış olması, bu oyların önemli bir bölümünün "beklenmedik emanet oy"lar olduğunu göstermektedir. Burada bir noktaya dikkat etmekte yarar vardır. 18 Nisan seçimi sonuçları, önceki seçimlerle birlikte değerlendirilip partiler arası oy kaymaları göz önüne alındığında, özellikle sağ seçmenin sabit bir partisinin olmadığı ve oyların önemli bir bölümünün "emanet oy" durumuna geldiği görülmektedir. Bu yüzden bu emanet oyların bir sonraki seçimde hangi partiyi ziyaret edeceğini şimdiden tahmin etmek oldukça zordur. Ancak DSP ve MHP'ye giden emanet oyların tekrar ANAP ve DYP'ye döneceği oldukça kuşkuludur. MHP'nin yükselişine yol açan faktörleri dört maddede özetlemek mümkündür.

İlk olarak, MHP milliyetçi-ülkücü siyasal söylemin parti düzeyinde temsilcisidir. Son yıllarda Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya'da milliyetçilik yeniden keşfedilen bir değer konumuna yükselmiştir. Bu ortam iç siyasette de milliyetçi söyleme zemin hazırlamıştır. Dün-

yada milliyetçiliğin yükselmesine ek olarak, ülkenin bütünlüğüne yönelik bölücü terör faaliyetlerinin meydana getirdiği ulusal gerilim, milliyetçiliğin ülke içinde de yükselen bir değer durumuna gelmesine önemli katkı sağlamıştır. Terör nedeni ile milli birlik ve bütünlük vurgusunun bütün devlet törenlerinin en temel mesajı haline gelmesi, MHP'nin söyleminin çok politize olmamış kesimlere ve özellikle de gençlere ulaşmasını kolaylaştırmıştır. Bu bağlamda 75. Yıl kutlamalarının farklı zeminlerde millî duyguları canlı tutma faaliyetlerinin MHP'nin söyleminin yankı bulmasına ve kabul görmesine uygun zemin hazırlamıştır.

Ayrıca Avrupa başta olmak üzere Batının PKK terörünü destekleyen tavırlar sergilemesi, Batı karşıtı bir milliyetçi söylemin yayılmasına ve benimsenmesine uygun zemin yaratmıştır. Ülkemizin en büyük sorunlarından biri terördür. MHP, Doğu ve Güneydoğu'da PKK ile mücadelede görev alanlar ile yakınlık oluşturmayı başarmış tek partidir. Bu bağlamda özellikle iki nokta çok göze çarpmaktadır. İlk olarak, sadece terörle mücadele yapılan bölgeye değil, tüm bölgelere yapılan asker sevkیاتlarında yapılan gayri resmi törenlerde MHP varlığını hissettirmiştir. İkinci olarak, terörle mücadelede Orta Anadolu çok şehit vermiştir. Bu şehitlerimiz için yapılan cenaze törenlerinde MHP şehit yakınlarının yanında bulunmuş, "Şehitler ölmez vatan bölünmez" sloganıyla birlikte PKK'ya lanet okuyarak onların hissiyatlarına tercüman olmuştur. Bu yönüyle MHP hiç bir partinin olmadığı kadar, terör mağdurlarının yanında ve yakınında bulunmuştur. Bu da seçimlerde partiye oy desteğine dönüşmüştür. MHP'nin özellikle Akdeniz bölgesinde birinci parti haline gelecek kadar yükselme göstermesini, ancak bölge insanının teröre karşı olan öfkesiyle ilişkilendirerek açıklamak mümkündür.

İkinci olarak, MHP genel başkanı Devlet Bahçeli, MHP'ye yeni bir yapı kazandırmış, kitlelerin tepkisini çeken aşırı aksiyoncu ta-

vırlardan uzaklaşan, ılımlı, diyaloga açık ve uzlaşmacı bir parti görüntüsü oluşturmuştur. Bu, eski MHP'ye karşı tepki ve korkuları kısmen azaltmış, partilerinden kopmuş sağ seçmen üzerinde olumlu bir etki bırakmıştır. Ayrıca MHP Genel başkanı dışındaki bütün genel başkanlar, şimdiye kadar kurulan hükümetlerde görev aldıkları için seçmen tarafından tam veya kısmi düzeyde denenmişlerdir. Seçmen yeni bir alternatif olarak Devlet Bahçeli'yi denemek istemiştir. İktidar olmamış partiler yolsuzluk ve usulsüzlük konusunda diğerlerine göre daha avantajlı konumdadırlar. MHP'deki güçlü parti disiplini, burada çalışanlar arasında partiyi kullanarak menfaat sağlamak isteyenlerin sayısının diğer partilere oranla daha az olacağı inancını yaymış, bu inanç yolsuzluklara tepki duyan seçmenlerin MHP'ye yönelmelerinde etkili olmuştur.

Üçüncü olarak, MHP, FP tabanından da önemli oranda oy almıştır. 28 Şubat sürecindeki uygulamalardan rahatsız olan ve RP'ye oy veren seçmenlerin, FP'nin kendilerine yeterince sahip çıkamadığı ve çıkamayacağı düşüncesi MHP'ye yönelmelerine yol açmıştır. Bu bağlamda MHP ve DYP seçim kampanyalarında, birinci parti olsa bile FP'ye iktidar verilmeyeceği temasını işleyerek, bu kesimlerden oy almaya çalışmışlardır. Bunun kısmen etkili olduğu söylenebilir.

Son olarak, MHP emir komuta ile çalışan disiplinli bir parti örgütüne ve geniş bir gençlik tabanına sahiptir. Bu yolla seçim dönemleri dışında da sivil örgütler kanalı ile önemli bir gençlik potansiyelini parti amaçları doğrultusunda mobilize edebilme imkânı vardır. İlk kez oy kullanan gençlerin oylarının büyük bölümünün MHP'ye gitmesinde bu nokta önemlidir. Unutmamak gerekir ki MHP, gençliğin depolitize edildiği dönemlerde kullandığı devlet eksenli söylemle, Anadolu gençliğini çatısı altında toplayabilecek en şanslı siyasal parti konumundadır.

Oy Kaybeden Partiler: FP, DYP, ANAP ve CHP

18 Nisan milletvekili seçimlerinde FP, ANAP, DYP ve CHP oy kaybetmiştir. Her birinin oy kaybetme nedenleri birbirinden farklıdır. Yukarıda da ifade edildiği üzere, ANAP ve DYP'nin oluşturduğu merkez sağ giderek erimektedir. 1991 seçimlerinde ANAP ile DYP'nin oy toplamı % 51 iken bu 1995'de yüzde 38.8'e, 1999'da da 25.4'e düşmüştür. Bu sonuç, sağ seçmenin bugünkü haliyle ANAP ve DYP'yi çok fazla "merkez" olarak görmediğini göstermektedir.

Yakından incelendiğinde büyük oy kaybeden ANAP ve DYP'nin bir siyasal partiyi var eden, program, lider, üye ve örgüt unsurları itibariyle yozlaştığı, parti üyeliklerinin partinin amaçlarını gerçekleştirmeye katkıda bulunmak yerine, kişisel amaçları gerçekleştirmeye bağlı olarak oluştuğu görülmektedir. Nitekim bu partilerde çok hızlı transferler olmuş, milletvekilleri ve diğer parti yetkililerinin doğru düzgün açıklama yapma gereği bile görmeden parti değiştirmelerine şahit olunmuştur. Bu durum sadece bu partilere değil, tüm siyasi kurumlara olan güvenin aşımına da yol açmıştır.

Fazilet Partisi (FP)

Fazilet Partisi'nin oy oranı, 18 Nisan seçimlerinin MHP'den sonra en önemli sürpriz sonucudur. Sürpriz MHP'de beklenenin üzerinde bir artış, FP'de ise beklenenin üzerinde bir düşüş biçiminde ortaya çıkmıştır. Halen belediyelerde oy oranını korumasına karşın milletvekili seçimlerinde 6 puan düşüş kaydeden Fazilet Partisi'nin düşüş nedenlerinin tümü parti içi nedenlerle açıklanamaz. 28 Şubat sürecinin toplumda yarattığı gerilimin faturası, büyük oranda FP'ye yüklenmiştir. FP bu nedenle diğer partilere oranla daha zor koşullarda siyaset yapmaktadır.

FP'nin belediye seçimlerinde RP'nin oy oranını korumasına karşın milletvekili seçi-

minde yaklaşık 6 puan gerilemesi seçmenin bilinçli bir tercihte bulunduğunu göstermektedir. Buna göre seçmen, FP'yi belediyelerdeki faaliyetlerinde başarılı bulmakta ve bu yüzden desteğini sürdürmekte, buna karşılık ülke yönetimine yönelik politikalarını beğenmediği için desteğini çekmektedir. Bu çok ciddi ve anlamlı bir uyarıdır. FP'nin düşüşü aşağıdaki nedenlere bağlanabilir:

Herşeyden önce Fazilet Partisi, iktidardayken hakkında kapatma davası açılan, düşürülen, sonra da kapatılan bir partinin mirası üzerine kurulmuştur. Hukukî açıdan RP'nin devamı olmamasına karşın, kamuoyu FP ile RP arasında fazla bir ayırım yapmamaktadır. Dolaylı yoldan da olsa ordu ile ters düşmüş, medya ve zinde güçler tarafından yıpratılmış bir partinin tabanını toplayabilecek bir irade ortaya koymada yeterince başarılı olunamadığı gözlenmiştir. RP'nin devamı olduğu gerekçesi ile seçim gününden 15 gün öncesine kadar kapatılma tehdidinde muhatap olmuştur. Bu durum, RP'ye oy vermiş ve FP'ye de oy verebilecek olan seçmenin bir kısmını ciddi biçimde kaygılandırmış, güçlü bir FP'nin belirli güç odaklarını tahrik edeceği, bu yolla daha baskıcı bir ortama doğru gidileceği endişesini doğurmuştur. Ayrıca FP seçmeni nezdinde bile hakkını arayan, dik duran, halk deyimi ile gerektiğinde masaya yumruğunu vuran bir parti imajı oluşturamamıştır. Halk arasında 28 Şubat sürecinde muhafazakâr-dindar kesimin karşılaştığı baskılar karşısında, FP'nin camianın sözcülüğünü iyi yapamadığı, MGK kararlarına imza attığı, dirayetli ve arkasında duracağı beyanlar yerine kaçamak açıklamalar yaptığı, kendisine oy veren kesimlerin haklarını yüksek sesle savunmaktan kaçındığı, benzer durumların ortaya çıkması halinde yine aynı tutumu takınacağı inancı yayılmıştır. Bu da parti yönetimine karşı parti tabanının güven sorununu ortaya çıkarmıştır. Seçim kampanyası sırasında MHP, BBP ve DYP bu temayı özellikle işleyerek, FP tabanını etkilemeye çalışmışlardır. Seçim kampanyalarında aynı tabana hitap eden DYP ve

MHP'nin bu konu üzerinde ısrarla durmaları bu endişeyi artırmıştır. Bu kaygı, FP'ye gidebilecek oyların, çok büyük ihtimalle MHP'ye kaymasına yol açmıştır.

İkinci olarak milliyetçiliğin yükseldiği bir dönemde, millî değerlerin yeterince vurgulanmaması da ortanca seçimde FP'ye karşı bir soğukluk yaratmıştır. Millî değerlere vurgu yapmama, karşıt propagandaların da etkisiyle, milliyetçilik karşıtı bir tutum içinde bulunduğu intibamı yaratmıştır. Bu intiba, ülkenin doğu ve güney doğusunda sempati toplarken, batı ve orta Anadolu'da tepki almıştır.

Üçüncü olarak FP'nin gerekçeleri hem kendi tabanı hem de genel olarak toplumca çok ikna edici bulunmayan bazı manevraları da itibar kaybına yol açmıştır. Bu çerçevede küskünler hareketine verilen destek, hem tabanın hem de diğer seçmenin ciddi tepkisini toplamıştır.

Dördüncü olarak, RP'nin mirası ve geleneği üzerine kurulan FP yeterli bir özelleştiri yapmaksızın, sadece vitrin değiştirmekle yetinmiştir. FP yöneticilerinin, RP'nin aldığı kadar oyu rahatlıkla alabileceği, yani daha önce RP'ye oy verenlerin FP'nin dışında başka partilere gitmeyeceği varsayımına dayanarak politika yürüttükleri izlenimi oluşmuştur. Bu çerçevede aday belirleme sürecinde ortaya çıkan sorunların da FP'ye oy kaybettiği tahmin edilmektedir. RP Türkiye'nin en büyük partisiydi. Aynı taban üzerine kurulmuş olan FP'nin de en çok milletvekili çıkararak parti olacağı beklentisi, bu partiye yönelik milletvekili olma talebini artırmıştır. Aynı camia içinde uzun süre çalışan kişiler yerine vitrini süslemek amacıyla tabanın çok sempati duymadığı flaş isimlerin tepeden inmece bir biçimde listelere yerleştirilmesi, ciddi bir tepki doğurmuştur. Seçim sonuçları, hiçbir partinin oylarının garanti olmadığını, seçmenin memnun edilmemesi halinde oyların başka partilere rahatlıkla kayabileceğini göstermektedir.

Son olarak, bu seçimlerde FP'nin il ve ilçe teşkilatları, RP ile karşılaştırıldığında, yeterince ve verimli çalışmamışlardır. RP'nin kapa-

tilması, FP'nin kapatılma tehdidi, parti çalışanları üzerinde bir yılmışlık yaratmıştır. Bu yılmışlık parti örgütlerinde bir motivasyon eksikliğine yol açmıştır. Parti üzerindeki kapatılma baskıları, yayınlanan genelgeler daha önce oldukça iyi sonuçlar veren birebir temas, salon ve ev toplantıları yoluyla tanıtım faaliyetlerini zorlaştırmış ve bu konudaki çalışmalar diğer partilere terk edilmiştir. Nitekim, başarılı kampanya yürüten partilerin çalışmaları medyada "RP modeli çalışma" biçiminde nitelenmiştir.

Anavatan Partisi (ANAP)

18 Nisan seçimlerinde büyük oy kaybeden partilerden biri de ANAP'tır. ANAP kurulduğu günden beri girdiği her seçimde kan kaybetmiş, küçülmüştür. Kurulduğu dönemde dört eğilimi bir arada toplayarak oy patlaması yapan ANAP son yıllarda muhafazakâr tabanın yerine sol seçmene mesaj veren uygulamalara imza atmış, ancak sol seçmenden ANAP'a ciddi bir yönelme olmamış, bu nedenle parti sürekli oy kaybetmiştir. 18 Nisan seçimlerinde ANAP'ın oy kaybetmesine yol açan başlıca nedenleri şöylece sıralamak mümkündür.

İlk olarak, ANAP'ın mevcut yapısıyla Özal dönemi ANAP'ından büyük ölçüde uzaklaştığı yolunda bir kanaat hem bu parti tabanında hem de seçmenin genelinde hakim bulunmaktadır. Toplumun büyük sempatisine mazhar olan Özal "inanç, düşünce ve teşebbüs" hürriyetinin de sembolü durumuna gelmişti. Ancak Özal'dan sonra ANAP'ın başına geçen Mesut Yılmaz daha çok statükocu bir lider imajı çizmiş ve toplumsal kesimlerin nezdinde devletçi elitin yanında yer aldığı kanaati hasıl olmuştur. Nitekim Mesut Yılmaz başa geldiğinden beri ANAP girdiği bütün seçimlerden biraz daha yıpranmış olarak çıkmıştır. ANAP ayrıca muhafazakâr isimleri parti yönetiminden tasfiye etmek suretiyle de bu kesimle arasına bir mesafe koymuştur. Mesut Yılmaz liderliğindeki ANAP'ın Özal çizgisinden uzaklaştığı ve sola kaydığı yolunda diğer liderlerin sürekli vurgu yapmasının da bu seçimde ANAP tabanı üzerinde etkili olduğu tahmin edilmektedir.

İkinci olarak, büyük oranda muhafazakâr seçmene dayanan ANAP'ın 28 Şubat sürecinde dindar-muhafazakâr kesimi rahatsız eden uygulamaların gönüllü mimarlığını üstlenmesi büyük tepki toplamış, bu kesimi ANAP'tan uzaklaştırmıştır. ANAP kaybettiği muhafazakâr tabanını ANASOL-D hükûmeti döneminde takviye edecek şekilde soldan oy almış görünüyordu. Nitekim iktidarda olduğu tarihlerde yapılan kamu oyu araştırmalarında ANAP'ın oy oranı yüzde 18 düzeyinde görülmekteydi. Ancak iktidardan ayrılması ve DSP'nin tek başına iktidara gelmesiyle ANAP yaklaşık 4 puan kaybetmiştir. PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanmasıyla ANAP'a gelmiş olan emanet sol oylar bu kez belirgin biçimde DSP'ye dönmeye başlamıştır. Sol tabandan oy alma stratejisini sürdüren ANAP seçim kampanyaları sırasında muhafazakâr kesimden çok sol kesime hitap eden bir söylem geliştirmiştir. Nitekim bu partinin topluma sunduğu "toplum sözleşmesi" sol içerik taşımakta ve daha çok sosyal devlet anlayışı içeren bir söyleme yaslanmaktadır. Bu sözleşme umulan yankıyı görmemiştir.

ANAP'ın uzun süre iktidarda yer almış olması bu partinin seçmen gözünde yeterince denenmesini sağlamıştır. Uzun süre iktidarda bulunmuş olmasına rağmen verdiği taahhütlerini pek gerçekleştirememiştir. ANAP'lı bakan Güneş Taner önceki yıllarda enflasyonu bir yılda yüzde 30 azaltamaması durumunda istifa edeceğini beyan etmiş, ancak bu hedefi gerçekleştirmemesine rağmen koltuğundan ayrılmamıştır. Buna benzer olaylar ANAP'ın taahhüdünü yerine getirmeyen bir parti olduğu yolunda seçmen de bir imaj uyandırmıştır. ANAP'ın Toplum Sözleşmesinde ortaya koyduğu yüzde 5'lik enflasyon gibi hedefler toplum tarafından güvenilir bulunmadığı için seçmen bu partiye itibar etmemiştir. DSP'nin yükselişte olması sol seçmenin ANAP'a kaymasını engellemiştir. Muhafazakâr tabanını da yitirince ANAP'ın oy oranının düşmesi kaçınılmaz olmuştur. Seçim sonrası yapılan muhasebede ANAP yönetimi, Partinin gerilemesinde halkın partisi yerine devlet partisine dönüşmelerinin önemli rol oynadığını

itiraf etmiştir.

Üçüncü olarak, ANAP 1983'ten bu güne kadar uzun süre iktidarda bulunmuştur. Bu tarihten beri medya tarafından dile getirilen yolsuzluk iddialarının adresi de büyük ölçüde ANAP olmuştur. ANAP hakkındaki yolsuzluk iddiaları bu partinin hükûmette yer aldığı son dönemde de devam etmiştir. ANAP bu iddialara karşı güvenilir bir karşılık vermeyince kitlelerin gözünde yıpranmış ve toplumun "temiz siyaset" özlemine cevap veremeyecek bir parti konumuna düşmüştür. ANAP liderinin Başbakan olarak görev aldığı 55. Hükûmet, Cumhuriyet tarihinde yolsuzluktan dolayı düşürülmüş ilk hükûmettir. Bu yolsuzluğun faturası da ANAP'a kesilmiştir. Ayrıca ANASOL-D hükûmeti döneminde Meclis aritmetiğini kendi lehine çevirmek için ANAP'ın DYP'den milletvekili transfer etmesi bu partiyi yıpratın faktörlerden birini oluşturmuştur. O tarihlerde milletvekillerinin büyük bedeller karşılığında satın alındığına dair şayialar toplumda yaygın biçimde dolaşınca, seçmen bu şayiadan rahatsız olmuştur.

Son olarak, genel başkanın Rizeli olması nedeniyle ANAP delege yapısında yöresel bir parti kimliği kazanma yoluna girdiğine dair söylentiler ANAP'ı yıpratmıştır Partinin Karadenizlilerin himayesine girdiğine ilişkin şikâyetler parti tabanı ve üst yönetimi tarafından açıkça dile getirilmiştir. Ancak ANAP Karadeniz'e ağırlık vermesine rağmen bu bölgede de beklediği desteği alamamıştır.

Doğru Yol Partisi (DYP)

İlk olarak belirtmek gerekir ki, DYP bu seçimlerde en büyük kayba uğrayan sağ partidir. Bu erime sürecinde partinin şimdiki yönetiminin, özellikle de liderinin, önceki dönemlerdeki genel başkanlarına ters düşmesinin rolü bulunmaktadır. Bilindiği gibi Tansu Çiller'in genel başkanlığındaki DYP, önce genel başkanlığı devraldığı Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile, ardından DYP'nin kurucusu Hüsamettin Cindoruk ile ters düşmüş ve bu kişilerin partiye karşı tavır alması DYP'nin küçülmesine yol açmıştır. Buna ek olarak Tansu Çiller'in par-

tinin seçim sonrası kendisine muhalefet edebilecek önemli isimlerinin tümünü liste dışı bırakması, parti içinde küskünlerin sayısını artırmış ve tabanın daha da küçülmesine yol açmıştır. Partinin erimesinde, seçim sonrası oluşan parti içi tepkilerden de anlaşıldığı gibi, lider sorunu önemli yer tutmaktadır.

DYP, 1995 seçimlerinde RP'yi hedef alan bir seçim kampanyası yürütmüştü. Daha sonra, çok acımasız eleştiriler yönelttiği RP ile koalisyon kurmuştur. Bu koalisyon sürecinde, seçim kampanyalarında RP karşıtı söyleminden dolayı DYP'ye oy verenler partilerini terk etmişlerdir. Öte yandan DYP lideri Tansu Çiller'in, bu seçimlerde önceleri kıyasıya eleştirdiği FP'nin tabanından oy almak için kullandığı dil ve üslup seçmen tarafından çok ikna edici bulunmamıştır. Yani DYP liderinin seçmen nezdinde ciddi bir güven sorunu bulunmaktadır. DYP liderinin, önceki uygulamaları göz önüne alındığında, seçim meydanlarında ileri sürdüğü görüşlerin ne düzeyde savunucusu olacağı konusunda ciddi kuşku oluşmuştur. Ayrıca DYP'nin bu seçimlerde FP ve MHP tabanından oy almak için giriştiği manevralar, sadece bir güvensizlik yaratmakla kalmayıp aynı zamanda bu partilerden de sert tepkilerin gelmesine, böylece gergin bir ortamın oluşmasına yol açmıştır. Seçmen kavga değil, uzlaşmayı öne çıkarmaktadır.

İkinci olarak sağın liderliği konusunda Mesut Yılmaz ile Tansu Çiller arasındaki mücadelede, ülke veya parti menfaatlerinden ziyade, kişisel menfaatlerin öne çıktığı kanaati yaygındır. Kişisel amaçları uğruna partinin fed edildiği inancının yayılması, her iki partinin de oy kaybetmesine yol açmıştır. Aralarında liderlik konusunda bir türlü anlaşamayan Mesut Yılmaz ile Tansu Çiller'in DSP lideri Bülent Ecevit'in liderliğine razı olmaları, bu iki partiye oy veren sağ seçmenin DSP'ye yönelmesinde önemli rol oynamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)

18 Nisan seçimlerinin en önemli sonuçlarından biri CHP'nin meclis dışı kalmasıdır. DSP'nin birinci parti olmasına karşın CHP'

nin baraja takılması Türkiye’de sol siyasal çizgide yeni tartışma ve oluşumları beraberinde getirecektir. CHP’nin baraja takılma nedenleri arasında şunlar öne çıkmaktadır:

Herşeyden önce, CHP’nin baraja takılmasının en büyük nedeni DSP’nin yükselişidir. DSP kendisini birinci parti haline getiren oylarını yeni seçmenlerin yanı sıra CHP, ANAP ve DYP’den toplamıştır. Yükselen DSP, CHP’yi barajın altına itmiştir.

İkinci olarak birinci bölümde de belirtildiği gibi CHP, sol ideallerin hayata geçirilmesine çalışan bir sosyal demokrat parti olmak yerine, düzeni koruyucu bir misyon üstlenmiştir. Bunun bir sonucu olarak, toplumda baskı altında bulunan, özgürlük isteyen kesimlerin taleplerine kulak tıkayarak, devletçi ve baskıdan yana tavır koyar hale gelmiştir. CHP’nin bu tavrı özgürlük taleplerinin yükseldiği bir dönemde seçmen tarafından uygun bulunmamıştır. Bu bağlamda DSP’nin bir fark taşıyıp taşımadığına karar vermek için henüz vakit biraz erkendir.

Üçüncü olarak, özellikle son zamanlarda hem milletvekili seçimi hem de belediye başkanlığı seçimlerinde ülke yararına ürettiği, üreteceği projeler yerine Kemalizmi ön plana çıkarması, CHP’nin bugüne ilişkin toplumun önüne konabilecek projelerinin olmadığı izlenimini vermektedir. CHP’nin partiyi kırtarmak için, seçmene cazip gelecek proje üretmek yerine Atatürk’ü kullanması seçmeni rahatsız etmiştir.

Son olarak, Hükümet kurma ve düşürme aşamalarında CHP’nin tavrı sol seçmen tarafından da anlaşılır ve onaylanır bulunmamıştır. Sol seçmen buna da tepki göstermiştir. Genel başkanının üslubunun kavgacı ve hırçın olması da CHP’yi yıpratmış, oy kaybettirmiştir. Öte yandan CHP, tüm ülkeyi kucaklayacak yerde, belirli bölgelerde yoğunlaşmış bir sosyal kesime dayanan bir parti haline gelmiştir. Bu da partinin günden güne küçülmesine yol açmıştır.

Sonuç

Sonuç olarak 18 Nisan 1999’da gerçekleştirilen milletvekili genel ve yerel yönetim seçimleri seçmen davranışı bakımından son derece manidar bir tablo ortaya koymuştur. Bu tabloya göre seçmen yerel yönetimlerle genel yönetimlerde farklı bir tercih sergilemiştir. Yerel yönetimlerde birinci olarak seçtiği FP’yi genel yönetimde üçüncü sıraya yerleştirmiştir. FP’nin gerekli dirayeti göstermediğini gören seçmen FP yerine MHP’yi ön plana çıkarmış ve bir anlamda 28 Şubat sürecinde esen sert rüzgâra karşı MHP’yi dikmek istemiştir.

Seçimlerin ortaya koyduğu verilerden anlaşıldığına göre DSP yükselme trendinde olmasına rağmen solun geleneksel oyunun gerisinde bir noktada bulunmaktadır. Bu seçim de Türkiye’de son yıllarda solun sağdan oy almaktan çok sağın soldan oy almaya devam etmekte olduğunu göstermiştir. Solun geleneksel oylarının yaklaşık yüzde 4’ü bu seçimde sağ partilere gitmiştir. Bu da sağın yükselme trendinde olduğunu göstermektedir. Ancak merkez sağ son yıllarda giderek aşağı doğru seyreden bir grafiğe sahiptir. Merkez sağın inişini sadece liderlerin başarısızlığına bağlamak doğru değildir. Liderlerin kişisel başarısızlığının yanı sıra merkez sağın özgürlük, insan hakları, değişim, modernleşme, kalkınma yönündeki söylemlerini terk etmesinin de etkili olduğu görülmektedir. Merkez sağdaki ANAP solun yörüngesinde bir çizgiye kaymışken, DYP milliyetçi-muhafazakâr partilerin yörüngesinde bir söyleme yönelmiştir. Türkiye’de millî ve manevî değerlerin sol değerlerden daha fazla yükselme eğiliminde olduğu göz önünde bulundurulduğunda DYP’nin ANAP’tan daha şanslı olduğu anlaşılabilir. Ancak son yirmi yılın siyasî tablosuna ve Türkiye’deki sosyolojik değişime bakıldığında MHP ve FP’nin önümüzdeki yıllarda Türkiye’de daha fazla belirleyici konuma gelebileceğini tahmin etmek mümkündür.

NOT

1. Burada FP, RP kadro ve tabanı üzerine kurulduğu için tek bir parti gibi düşünülmüştür.